

suhotnim razmišljanjem o izvoru in razvoju premoga« ter zaključuje sodbo, da tako oblikuje pač »bežen opazovalec, ki le mimogrede pogleda v rov«.

Mnogo bliže je prišel pesmi Prijatelj, ki vidi v njej »pesniško, naravnost dragoceno premišljevanje o postanku premoga in njegovi prazgodovini« in razume pravljico o podzemskem škratu kot tenčico, v »katero je zavita vsa tragika rudarskega življenja«. Opozarjam zopet na učinek, ki ga dosega pesnik s podčrtavanjem kontrastov: nekdaž drevo — zdaj okameneli premog; nekoč v njegovi senci »počival ni še delavec od truda« — zdaj »pekel tu je nekaterikom« in pokora za greh, ker hočejo živeti. K vsemu temu pa zopet isti refren: bistvo narave pa se ne izpreminja:

»A isto sonce kakor naše dni, prav isto sonce grelo ti je deblo... in naše sonce barvalo ti sad...«

Pa še eno nasprotje, nasprotje sedanjosti, nasprotje med podzemljem in nadzemljem: kot krti rijejo rudarji pod zemljo; lica so jim umazana, izžeta; pogled mrk. Sicer pade sem in tja tudi kakšna beseda, a pogovor je zamolkel, pomešan z vzdih, kletvami. Vse je v znamenju dremotnih svetilk, ki migotajo kakor vešče po močvirju. Zgoraj pa je sonce, in priroda se koplje v morju svetlobe; vse brsti in zeleni, cvete in zori.

Nekaj pa je le skupno obojim: spodnjim in zgornjim: »in človek trudi, peha se za kruhom«. Če se spomnim še končnega pesnikovega: »...Zvonovi bodo peli tako otožno, da bi jokal kamen« (čuješ li zvonove, mar ne vidiš v duhu spreveda in pogrebcev, si mar gluha za ihtenje, ki ga izražajo zadnji verzi pesnitve?), se mi zdi sodba o »suhotnem razmišljanju« še bolj nerazumljiva.

Če ne upoštevamo pomislekov o Aškercu umetniku in nekaterih drugih malenkosti, moremo seveda o knjigi Boršnik-Škerlakove reči, da je dobra: v njej je zbranega mnogo gradiva in storjena vrsta posrečenih zaključkov; razbor materiala je v splošnem kritičen; pogled na dobo jase; jezik prožen in tekoč, slog pa nezamotan: sama znamenja, dobra za mlado znanstvenico.

Vran.

Prežihov Voranc: Požganica. Roman iz prevratnih dni. Naša založba 1939.

V počitniških dneh sem se napotil v kraje, ki jih opisuje pisatelj v svojem najnovejšem in najboljirnejšem delu. Hodil sem po planinah, polnih sonca, vetra in zdravja in gledal v nicine hudournika Meže, ki se umazana preme-tava po ozkem koritu, utesnjena kakor ljudje ob njej med te planine, brez vedrine, brez iskrenega smeha, s sovraštvom v očeh in še z večjim v srcih.

Težke snovi se je lotil pisatelj, ko se je odločil, da oblikuje dogajanja teh krajev s tako mešanimi elementi in v tako razburkanih časih, kot so bili prevratni dnevi. Jazbina — rudniki — vladajoča plast Nemcev in renegatov.

Kmetje, navezani na zemljo, njeno mitologijo, njene, nikjer pisane, a povsod veljavne zakone; kmetje, podzavestno nosilci slovenske miselnosti, ki jih veže z delavci še pač krvna vez, a se je miselna že pretrgala, da so drug drugemu tuji in si čisto nasprotujejo. In ti kmetje so osredje romana, saj pisatelj ni izoblikoval kake osrednje osebnosti, ki bi, kot smo bili doslej vajeni, nosila vso težo dogajanja. Pisatelj je postavil v osredje vso vas — Jazbino, ona je glavni nosilec dejanja, ona je nosilec velike ideje elementarnih

človeških pravic, ki je poosebljena v njihovem hrepenenju, priti iz nicin Jazbine na pobočja sončne Požganice. To Požganico pa v onemogli jezi, ker je niso mogli dobiti — dasi v njih živi zavest, da je njihova — Karpuhov Šantač zažge, da ogromen kres pokaže vsem, kaj mislijo in kako čutijo Jazbinci. Izmed Jazbincev je pisatelj vzel tudi najmočnejše postave, Jazbince je oblikoval z največjo ljubeznijo. Z romantičnim, mladostnim Močivskim Petruhom, ki veže vso to množico ljudi od generala Maistra do vlačuge Šoge, je pisatelj začel svoj roman in na njegovem grobu ga tudi konča; v njem je najmočnejše poudarjeno hrepenenje Jazbine. Vsiljuje se nam misel, da je hotel pisatelj v njem pokazati hrepenenje in razpoloženje celotnega slovenskega naroda, ki šele stopa v življenje in se v tem kričečem vrvežu kar ne more znajti in se kakor Petruh, ko množica najhuje divja, zamisli v skrivnost zemlje in plaho reče: »Kralj Matjaž bo prišel«; ki v agoniji sanja o beli gori z zlatim ključem, s katerim naj odklene sebi in svojim pot k sreči in blagostanju. Njemu je pridružil Petruhovo nežno, tenkovedno, a odločno mater in kmečkega oportunisto Nicnarja in druge do Karpuhovega Šantača, prenašajočega — kot demon šantaje — vesti, ki razburjajo in podžigajo ljudstvo. V njem se izraža neugnanost slovenskega kmeta, ki ga je v šestnajstem stoletju gnala v krvave kmečke upore.

Vse drugačen in težavnejši položaj pa je imel pisatelj pri opisovanju delavstva. Delavec ni več tako izključno predan nagonu, kot je to kmečki človek, nanj vpliva cela vrsta raznih idej, ki se križajo včasih v silnih ostrinah med seboj. To težavo pa še poveča dejstvo, da žive ti ljudje na robu našega narodnega telesa in da so neprestano izpostavljeni vplivu nemštva. So sicer še Slovenci, a so se jim pojmi njihove narodnosti zmedli zaradi kričavih fraz v delavskem internacionalizmu in meglene utvare republike, ki ji bo vladal proletariat. Ti ljudje niso več močni individui, ampak so masa, ki jo v zrak vržena, razpoloženju primerna beseda razgiblje do najhujših dejanj, kar je pisatelj mojstrsko pokazal v prvih poglavjih, ko delavske množice razlivajo svoj srd nad svojimi dosedanjimi pijavkami. Psihološka nujnost je, da ti ljudje nimajo svojega osebnega gledanja na razna vprašanja, ampak slede najučinkovitejšim demagogom in zato tolikokrat tragično nasedejo. Tako nasedejo tudi sedaj nemškimi propagandistom in žrtvujejo še tisto šibko zavest slovenstva, kolikor je še imajo, na zlagani oltar socialdemokracije in tako nehote glasujejo za tiste, ki so jih doslej tiranizirali. Podoba takega človeka je Rožejev Klemen, Petruhov sorodnik, in Čarnuhov Otež, ubežni malgajavec in Petruhov morilec.

Tretja plast pa so razni mogotci, ki se, v kolikor jih ni doletela Gnidova usoda, nad katerim se je množica znesla do kraja, znajo spretno izvijati in udarjati na strune, ki so času in razmeram pač najprikladnejše. Njih ne vodi kaka ideja, ki bi jih zgrabila in vznemirjala; njihov cilj je, da lepo živijo, da so siti in spoštovani, čeprav spoštovani le na zunaj zaradi svoje oblasti. Pisatelj jih je ožigosal, kakor si zaslužijo, in se ti gospodje pač ne smejo in ne morejo čuditi in se čutiti užaljene, kakor vem o nekaterih, ki še živijo in so se našli ne preveč simpatično karakterizirane v tem delu.

Pisatelj se je v tem romanu, pisanem v sočnem jeziku, ki mu daje besedni zaklad koroškega narečja še poseben, lepo zvoneč prizvok in katerega moč

leži v oblikovanju oseb, šepa pa zaradi prevelikega vnašanja teze, tendence in politike sploh ter zaradi tega niha med stvarno reportažo, patetiko in dognanim umetniškim oblikovanjem. Kjer pa je zadnje na višku (samostanski hlapci), je poudarek v narodnovzgojnem smislu negativen. Z romanom se je lotil zelo perečega vprašanja, krivde na koroškem plebiscitu, ki si jo ob raznih spominskih dneh kažemo kot naše mučeništvo, nočemo pa si je priznati z »mea culpa«, kakor sta to trpko spoznala Malgaj in narednik Kotnik. Pisatelj je opozoril na razmere, ki kličejo po izboljšanju ne le zaradi gospodarskega, ampak tudi zaradi narodnega vprašanja, če nočemo doživeti še enkrat tragedije izgubljenega plebiscita.

Kljub vsemu temu pa ostane glavna njegova teza, da smo izgubili boj za Koroško samo zaradi zapostavljanja rešitve socialnega in razrednega vprašanja, sporna in nedokazana. In prav dokazovanje te teze, ki je pisateljeva osebna tendenca, je najslabša plat zanimivega romana, ki je svojstven v slovenski književnosti in daleč presega Pregljevo plebiscitno novelo — najslabšo Pregljevo stvar »Umreti nočejo«. Toda tudi »Požganica« še ne pomeni prave epične podobe naše koroške — tragedije.

Tone Čokan.

Pedagoški zbornik Slovenske šolske matice za leto 1938. XXXIV. zvezek. Uredil dr. K. Ozvald. Str. 135.

Vzgojna vprašanja v najširšem smislu so spričo zamotane sodobnosti dan na dan bolj pereča; na drugi strani pa se večina staršev (misliti je meščanske), učiteljev in vseh, ki javno življenje usmerjajo ali opazujejo, bore malo ukvarja z razmišljanjem o vzgojstvu. Stiki s šolo kriče o tem nedostatku. Pa imamo več slovenskih revij te vrste in Slovenska šolska matica izdaja še svoje posebne publikacije, ki zaslužijo tudi zanimanje zunaj učiteljskih vrst. Saj je vzgojstvo pač »stroka« — vsaj vsakega drugega med nami.

Pričujoči zvezek P. z. vsebuje take splošno zanimive prispevke, kot so Ozvaldov o mladinoslovju, Schmidtov o poklicni svetovalnici, Mohoričeve o razstavi slovenske knjige 1938, Antauerjev o prekmurskem šolstvu, Brummov in Lumbarjev o angleškem šolstvu; poleg teh pa še nekaj takih, ki se tičejo zlasti šolnikov. — V Antauerjevem spisu je naslov »Pregled« gotovo nepravilen; trditev o prekmurskem štetju »štirideset pet« pa pristranska, ker štejemo do »devet tresti« narobe! Žal je jezik knjige površen kot drugod v našem pisanju; oblik uvideti, otvarjati, proti stavil, proučevanje, trebalo, literarno (in drugačno) polje itd. ne vidimo radi v take vrste spisih. Jezik je vreden pri šolnikih več spoštovanja.

V. N.

Umetnost

Razstava »Neodvisnih«.

V oktobru je v Jakopičevem paviljonu razstavljala skupina dvanajstih umetnikov, združenih v Klub »Neodvisnih«, katere družijo skupno umetniško naziranje, ki se v svojem bistvu strinja z impresionizmom, torej z absolutno slikarskim pojmovanjem sveta in naloge slikarstva. Barva, ta strogo slikarski element, ki jo v ploskvah polagajo drugo poleg druge, jim je edin pripomoček